

Ігор Тодоров,

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри міжнародних студій та
суспільних комунікацій
Ужгородського національного університету

ВПЛИВ ЕСКАЛАЦІЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ НА БЕЗПЕКУ В КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ

У статті розкрито вплив російської агресії проти України на безпеку Карпатського регіону. Цей регіон розглядається Кремлем як сфера свого панування, за яку він готовий боротись всіма засобами, включно з військовою агресією. Визначено стан та перспективи проєкту Міжмор'я, окреслено роль Бухарестської дев'ятки в протидії російській експансії, показано особливості сучасної агресивної політики РФ. Російська агресія в Україні, гібридні дії РФ проти Заходу поставили на порядок денний необхідність посилити стратегічну солідарність у Карпатському регіоні.

Виклик демократичному світові з боку Російської Федерації охоплює міжнародно-правові, економічні, політичні та інформаційні аспекти. Консолідація Заходу (включаючи Україну і всі країни Карпатського регіону як його невід'ємну частину) спроможна зупинити агресію Росії та покарати її за системні порушення міжнародного права.

Ключові слова: *Карпатський регіон, НАТО, Міжмор'я, Бухарестська дев'ятка, агресивна політика Росії.*

The article reveals the effects of Russian aggression against Ukraine on the security of the Carpathian region. The region is seen by the Kremlin as an area of its domination in which it is ready to fight by all means, including military aggression. The state and prospects of the Intermarium project are determined, the role of the Bucharest Nine in counteracting Russian expansion is outlined, the specific features of the modern aggressive policy of the Russian Federation are shown. Russia's aggression against Ukraine and Russia's hybrid actions against the West have put on the agenda the need to strengthen strategic solidarity in the Carpathian region. The main motive of the Baltic-Black Sea Union is a military-political confrontation with Russia over Russian aggression in the Crimea and Donbas. All countries of the Carpathian region support the territorial integrity of Ukraine during all votes in the UN and other international organizations and express concern over the militarization of the occupied

Crimea and Donbas. The security of the Carpathian region depends on the defense of Ukraine, which is at the forefront of the struggle on the border of the democratic world with the so-called "Russian world". The attitude to Russian aggression in Ukraine works as a criterion for strategic partnership in the region.

Russia's attack on Ukraine gave impetus to creating the Bucharest Nine. At the same time, it is worth mentioning that not all countries in the Carpathian region clearly see Russia's threats, due to economic and energy interests. Russia's aggressive actions and growing military presence in the immediate vicinity of NATO, including the recent escalation in the Black Sea, near Ukraine's borders and in the illegally annexed Crimea, as well as aggressive hybrid activities, continue to threaten Euro-Atlantic security and challenge the rules based on international law.

The challenges to the democratic world on the part of the Russian Federation include international legal, economic, political and informational aspects. Russia views Ukraine, as well as the West, as its existential enemies. At the heart of this position are the values' discrepancies. It is Russia's rejection and denial of such values as human rights, liberalism, democracy, individual freedom, property rights and freedom of enterprise, people's right to self-determination, respect for the sovereignty of countries, and ideological pluralism that Russia's aggressive policy is based on. Russia is not a troublesome neighbor with whom one can come to an agreement "simply by ceasefire", but an "existential enemy" whose goal is the complete destruction of the Ukrainian state, the demolition of the European Union and NATO. The consolidation of the West (including Ukraine and all the countries of the Carpathian region, as an integral part of it) can stop Russian aggression and punish it for systemic violations of international law.

Keywords: *Carpathian region, NATO, Intermarium, Bucharest Nine, aggressive policy of Russia.*

Російська агресія проти України суттєво вплинула на безпеку Карпатського регіону. Цей регіон розглядається Кремлем як сфера свого панування, за яку він готовий боротись всіма засобами, включно з військової агресією.

Актуальність дослідження обумовлена черговою ескалацією російської агресії. Окремі аспекти проблеми були предметом наукових розвідок багатьох науковців. Зокрема можна виділити праці П. Гай-Нижника [3], В. Горбуліна [4], Т. Кузьо [15], Є. Магди [8], Г. Перепелиці [9], І. Руценка [11] та інших. Втім, агресивні дії РФ та посилення російських впливів на Карпатський регіон будуть темою подальших досліджень.

Метою статті є висвітлення впливів Росії на безпеку в Карпатському регіоні. Реалізація визначеної мети відбувалася шляхом вирішення таких завдань: визначення стану і перспектив проєкту Міжмор'я, окреслення ролі Бухарестської дев'ятки в протидії російській експансії, показ особливостей сучасної агресивної політики РФ.

Російська агресія в Україну, гібридні дії РФ проти Заходу поставили на порядок денний необхідність посилити стратегічну солідарність у Карпатському регіоні. В останні сім років у науковому та суспільно-політичному дискурсі дедалі частіше згадується геополітична концепція Міжмор'я (складовою частиною якого є Карпатський регіон). Необхідність її відновлення аргументується передусім наявністю російської агресії в Україні. Існують певні ідеалістичні уявлення, що Міжмор'є – це своєрідний союз, спроможний створити безпекову смугу між Західною Європою та Росією і захистити країни, які мають спільні з агресором кордони. Водночас варто зауважити, що цей проєкт не має протистояти ЄС та НАТО, а скоріше доповнювати їх.

У ширшому регіональному контексті особливої актуальності набуває формування Балто-Чорноморської системи співробітництва на основі поглибленого партнерства центральноєвропейських країн – членів НАТО та ЄС (Балтійські держави, країни Вишеградської групи), а також країн-учасниць програми Східного партнерства ЄС (Україна, Молдова, Грузія).

Головним мотивом на шляху реалізації ідеї Балто-Чорноморського союзу є військово-політична конфронтація з Росією через її агресію в Криму і на Донбасі. Проєкт Міжмор'я цілком може знайти собі союзників у форматі США, Канади та Великої Британії, які будуть зацікавлені у такій альтернативній силі в Європі. Балто-Чорноморський союз залишається поки що абстрактною ідеєю, яка тримається на окремих фактах історії, політики та економіки. Однак на тлі незадоволення політикою ЄС та посилення конфронтації з Росією ця ідея дедалі більше набуває актуальності. Ставлення провідних країн Євросоюзу і США до гіпотетичного проєкту Балто-Чорноморського союзу істотно відрізняється. Якщо Вашингтон в цілому підтримує цей проєкт, то цього не можна сказати про Німеччину і Францію.

Всі країни Карпатського регіону підтримують територіальну цілісність України під час голосувань в ООН та інших міжнародних організаціях і висловлюють занепокоєння мілітаризацією окупованого Криму та Донбасу. Російська агресія в Україну посилила стратегічне партнерство України з Польщею, Литвою та іншими країнами Балтії і стала каталізатором розбудови стратегічного партнерства з Румунією. Спільність цілей посилює сприяння з боку цих країн євроатлантичній і європейській інтеграції України.

Польща і Румунія стали головними прихильниками збільшення військової присутності НАТО та створення системи оборони на східному фланзі Альянсу. В цьому контексті було б доречним залучення Румунії до нещодавно проголошеного Люблінського трикутника (Литва-Польща-Україна).

Безпека Карпатського регіону залежить від оборони України, яка стоїть на передньому краї боротьби на кордоні демократичного світу з так званим «руським миром». Критерієм стратегічного партнерства в регіоні має бути ставлення

до російської агресії в Україні. Наприклад, Румунія розглядає Росію як загрозу своїй безпеці. Це зазначено в Національній стратегії оборони, затвердженій у червні 2020 р. [17].

На наш погляд, проєкт Балто-Чорноморського союзу міг би сприяти реалізації таких завдань: нейтралізувати чи, принаймні, мінімізувати спроби Росії розглядати пострадянські країни як сферу своїх особливих інтересів і відігравати «месіанську» роль у пострадянському просторі; виробити загальноприйнятні підходи, форми і методи поступового об'єднання Східної і Західної Європи на основі загальноєвропейських демократичних норм, економічних і політико-соціальних стандартів з урахуванням особливостей країн Східної Європи; протистояти намаганням законсервувати Східну Європу в якості традиційного сировинного придатку або ринку збуту продукції Західної Європи; сприяти відновленню системи загальноєвропейської колективної безпеки через інтеграційний політико-економічний процес шляхом посилення ролі НАТО, і можливо, переформатування ОБСЄ.

Наше спільне з країнами регіону завдання полягає в тому, щоби, усвідомлюючи всю складність наших стосунків у минулому, наявність спільних ризиків і загроз у сьогоденні, впевнено, послідовно і разом будувати безпечно і гідне майбутнє для наших країн, регіону та Європи в цілому. Об'єктивно ми приречені на співпрацю, на зміцнення відносин у галузі безпеки, військової співпраці та оборони. Нам потрібне стратегічне партнерство. Але задля реалізації цієї спільної мети потрібно побудувати довіру, створивши достатньо простору для руху та гнучкості позицій, що дозволяють партнеру створити хорошу позицію для необхідної відкритості до суспільної та політичної прийнятності цього шляху.

Напад Росії на Україну надав імпульс створенню Бухарестської дев'ятки (Б9). Перша зустріч представників дев'яти європейських країн Центрально-Східної Європи на фоні активізації розпочатої проти України російської агресії відбулася 22 липня 2014 року. Президенти Болгарії, Естонії, Латвії, Литви, Польщі, Румунії, Словаччини, Угорщини та Чехії обговорили у Варшаві ситуацію в Україні та необхідність зміцнення східного флангу НАТО.

Подальше зростання російських загроз призвело до певної інституалізації формату Б9. За ініціативою президента Польщі А.Дуди та президента Румунії К. Йоханніса 4 листопада 2015 року у Бухаресті пройшов новий саміт. У ньому взяли участь також президенти Болгарії, Естонії, Латвії, Литви, Словаччини, голова парламенту Чехії та заступник Генерального секретаря НАТО. Основною темою переговорів була проблема безпеки в Центрально-Східній Європі і її еволюція. В заключній декларації саміту учасники висловили бажання і надалі діяти в дусі єдності та солідарності, підтвердили власну прихильність НАТО і підкреслили необхідність зміцнення східного флангу Альянсу [16].

Цілі Бухарестської дев'ятки полягають у наступному: поглиблення діалогу та співпраці у сфері безпеки, зміцнення значення спільного голосу цих країн в Ор-

ганізації Північноатлантичного договору, забезпечення стабільності та безпеки регіону Центрально-Східної Європи в умовах російської агресії, реальне вдосконалення східного флангу НАТО, посилені та довгострокова присутність союзників на східному фланзі НАТО, розвиток військової та військово-технічної співпраці між країнами Б9, розширення цивільно-військової інфраструктури, збільшення оборонних витрат і модернізація збройних сил.

Існує думка, що країни Б9 порушують єдність НАТО, проте навпаки – вони спонукають інші країни Альянсу на адекватні дії у відповідь на російську загрозу. Формат Б9 поєднує не просто географічно близькі країни. Всі вони мають спільний негативний досвід перебування в соціалістичному таборі або в складі СРСР (Балтія). 6 країн Б9 мають суходільний або морський кордон з Росією.

Чотири країни Б9 вже виконали рішення Уельського саміту щодо збільшення військових витрат до 2% ВВП. Це - Естонія (2,07%), Польща (2,05%), Латвія (2,03%), Литва (2,00%). До цієї мети суттєво наблизилася Румунія (1,92%), найгірші показники у Болгарії (1,43%), Словаччини (1,21%), Угорщини (1,15%) та Чехії (1,11%) [14].

Міжнародний діалог у форматі Б9 почався на рівні президентів, з часом було додано міжурядовий і міжпарламентський виміри. Країни Б9 дотримуються принципу не критикувати зовнішню політику один одного (це насправді нелегко, бо Румунія і Словаччина мають непрості взаємини з Угорщиною) і цим зміцнюють солідарний потенціал Альянсу. У групі Б9 Румунія та Польща є ключовими партнерами. В Польщі дислокуються зенітні «Блакитні кажани» збройних сил Румунії. В свою чергу, в Румунії знаходиться 17-та механізована бригада [16]. Саме ці країни мають найбільш тісні та продуктивні зв'язки із США. Розмістивши американські військові бази на своїй території, вони захищають увесь східний фланг Альянсу. Країни Б9 виступають за посилення солідарності та поліпшення військового потенціалу у сфері спільного захисту. Сполучені Штати залишаються контриб'ютором безпеки усіх європейських країн, а особливо Центрально-Східної Європи. Тому Б9 виступають за збереження тісних відносин із США та продовження політичної і військової співпраці із Сполученими Штатами з метою збільшення здатності захищати східний фланг Альянсу, в тому числі шляхом розширення присутності американських військ. В Б9 підкреслюють необхідність узгодження безпекових позицій з ЄС [16]. Водночас варто згадати, що в Карпатському регіоні не всі країни чітко бачать російські загрози через економічні та енергетичні інтереси. Регіональну згуртованість могло б посилити приєднання до Бухарестського формату інших країн регіону-членів НАТО – Словенії, Хорватії, Чорногорії, Албанії та Північної Македонії. Задля посилення регіональної безпеки потребує інтенсифікації взаємодія з сусідами Б9, які безпосередньо страждають від російської агресії - Молдовою, Грузією та Україною, впливаючи цим самим на існуючу сіру зону. В цьому контексті заслуговує на увагу пропози-

ція приєднання України до Бухарестської дев'ятки в якості спостерігача (Б9+1). 10 травня 2021 року відбувся віртуальний саміт Б9 у Бухаресті, організований спільно президентом Польщі А.Дудою і президентом Румунії К. Йоханнісом. Президент США Джо Байден приєднався до віртуального саміту східноєвропейських країн НАТО [1].

У заключній Заяві Б9 підтверджено послідовну рішучість підтримувати міцний і довготривалий трансатлантичний зв'язок, заснований на союзній єдності та солідарності, як це закріплено у статті 5 Вашингтонського договору. Роль США в безпеці Європи є значною. Агресивні дії Росії та зростаюча військова присутність у безпосередній близькості до НАТО, включаючи нещодавню ескалацію в Чорному морі, біля кордонів з Україною та в незаконно анексованому Криму, а також агресивну гібридну діяльність продовжують загрожувати євроатлантичній безпеці та розхитувати норми, засновані на міжнародному праві. Учасники саміту засудили диверсійні дії Росії на території Альянсу, висловили солідарність з Чехією та Болгарією. Було повторено про прихильність політиці НАТО щодо відкритих дверей, як це відображено у статті 10 Вашингтонського договору. Підкреслено, що рішення, прийняте на саміті НАТО у Бухаресті 2008 року, залишається чинним (стосовно майбутнього членства України та Грузії) [13].

Отже, хоча Б9 є об'єктивно молодого ініціативою багатостороннього співробітництва, яка ще формується та розвивається, аналіз її діяльності впродовж п'яти років свідчить про доречність і ефективність цієї ініціативи.

Виклик демократичному світові з боку Російської Федерації охоплює міжнародно-правові, економічні, політичні та інформаційні аспекти. Росія розглядає Україну, як і Захід, як свого екзистенційного ворога. В основі такої позиції – розбіжності в цінностях. Саме на несприйнятті та запереченні Росією таких цінностей, як права людини, лібералізм, демократія, свобода особистості, право власності та свобода підприємництва, право народу на самовизначення, повага до суверенітету країн, ідеологічний плюралізм, ґрунтується її агресивна політика.

Російська Федерація ставить під сумнів право України на існування як незалежної держави і переслідує свою мету - повне знищення її як суб'єкта міжнародного права та геополітичної реальності. Також об'єктами російської агресивної політики є єдність ЄС та НАТО, бажання зруйнувати ці організації. В цьому контексті нашим західним партнерам варто припинити де-факто трактувати Російську Федерацію як демократичну та цивілізовану державу. Перемога над російською агресією, зокрема і гібридною, можлива лише шляхом консолідації Заходу (і України як його невід'ємної частини) на основі загальних ліберально-демократичних цінностей, які потребують захисту та пропагування в сучасних умовах геополітичної ситуації смуту і невпевненості.

Російська інвазія в Україну від початку мала характер міжцивілізаційного зіткнення, а у більш широкому сенсі – «українського фронту» у війні цивілізацій.

Саме тому наративами (в тому числі – для країн Карпатського регіону) були і залишаються спотворені оцінки Революції гідності як фашистського замаху за ініціативою ЄС та НАТО, визначення анексії Криму як природного та безальтернативного кроку Росії, окупація окремих районів Донецької та Луганської областей, створення маріонеткових «ДНР/ЛНР» як результатів «внутрішнього українського конфлікту», виконання Мінських угод за російським сценарієм включно через прямий діалог між Києвом та Донецьком і Луганськом, заперечення збиття малайзійського літака та порушень правил мореплавства в Азовському морі і Керченській протоці тощо.

Агресивна політика РФ спирається на власну «нормативну» базу. В Стратегії національної безпеки Російської Федерації зазначено, що саме «позиція Заходу, спрямована на протидію інтеграційним процесам і створення вогнищ напруженості в Євразійському регіоні, негативно впливає на реалізацію російських національних інтересів. Підтримка США і Європейським Союзом антиконституційного державного перевороту на Україні привела до глибокого розколу в українському суспільстві та виникнення збройного конфлікту. Зміцнення вкрай правої націоналістичної ідеології, цілеспрямоване формування у населення образу ворога в особі Росії, неприкрита ставка на силове вирішення внутрішньодержавних протиріч, глибока соціально-економічна криза перетворюють Україну на довгостроковий осередок нестабільності в Європі і безпосередньо біля кордонів Росії» [12]. В Концепції зовнішньої політики Російської Федерації цинічно йдеться про верховенство права в міжнародних відносинах: «Росія послідовно виступає за зміцнення правових основ міжнародних відносин, сумлінно дотримується міжнародно-правових зобов'язань» [7]. Проте Росія протягом останніх років порушила приблизно 300 двосторонніх та багатосторонніх міжнародних угод [5]. Перспективи продовження російської агресії не лише в Україну по суті закріплені в змінах до Конституції Російської федерації, які набули чинності на початку липня 2020 року. Зокрема, в статтю 69 додано пункт про те, що «Російська Федерація надає підтримку співвітчизникам, що проживають за кордоном, у здійсненні їх прав, забезпеченні захисту їх інтересів і збереженні загальноросійської ідентичності». Це фактично легітимізує право РФ на втручання у внутрішні справи інших держав, де проживає російськомовна меншина. Статтю 79, де йдеться про участь РФ у міждержавних об'єднаннях, доповнено положенням про те, що «рішення міждержавних органів, прийняті на підставі положень міжнародних договорів Російської Федерації в їх тлумаченні, які суперечать Конституції Російської Федерації, не підлягають виконанню в Російській Федерації» Тобто абсолютно конституційно Росія і надалі ігноруватиме резолюції Генеральної асамблеї ООН, ОБСЄ, Ради Європи тощо. Росія фактично ставить національне право вище міжнародного. Це викликає питання до світового співтовариства: про що і як можна домовлятися з Росією, яка готова ігнорувати свої ж міжнародні зобов'язання, посилаючись на

власну Конституцію. Зловісно звучить нова стаття 79_1: «Російська Федерація вживає заходи щодо підтримки і зміцнення міжнародного миру і безпеки, забезпечення мирного співіснування держав і народів, недопущення втручання у внутрішні справи держави», яка по суті відкриває можливість глобальної війни, бо не може бути сумнівів у російських наративах на кшталт «фашистської хунти в Києві» або «громадянської війни в Україні» [6].

У щорічному посланні до Федеральних зборів президент Росії В. Путін 21 квітня 2021 року пригрозив країнам, які, на його думку, вчиняють недружні дії щодо Росії. «Відповідь буде асиметричною, швидкою і жорсткою», – сказав Путін. Ті ж, хто загрожуватиме безпеці Росії, «пошкодують, як давно вже ні про що не шкодували... що нікому не спаде на думку перейти щодо Росії так звану червону межу. А де вона буде проходити, це ми будемо визначати в кожному конкретному випадку самі» [10].

В агресивній політиці РФ, безумовно, великою є роль В.Путіна. Проте індивідуальна провина керівника держави та його природні кримінальні нахили не пояснюють того, що абсолютна більшість населення Росії з ентузіазмом і радістю сприйняла злочин свого президента проти України. Очевидно, існує щось більш ґрунтовне, ніж особиста постать Путіна чи фантомний біль за втраченою імперією. В колективній свідомості громадян Росії, можливо, є приховані психічні пласти, яких мимохіть торкнувся їх лідер. Коли відбулося поєднання потаємних масових почуттів з агресивними діями влади, російське суспільство відчуло гармонію та внутрішнє задоволення.

Російський політолог А. Піонтковський певен, що війна, нав'язана Кремлем Україні, - це не територіальна суперечка про Крим або про Донецьк і не етнічний конфлікт. Це вирішальне світоглядне зіткнення спадкоємців Київської Русі і спадкоємців Золотої Орди, в якому ординці виявилися приречені [2]. Отже, Карпатський регіон фактично знаходиться в епіцентрі боротьби між західною та московсько-православною цивілізаціями, російсько-українська війна 2014–2021 рр. – це війна різних світів, війна між різними людськими цивілізаціями. Росія – це не проблемний сусід, з яким можна домовитися, “просто переставши стріляти”, а “екзистенційний ворог”, метою якого є повне знищення Української держави, руйнація Європейського Союзу та НАТО. Консолідація Заходу (включаючи Україну і весь Карпатський регіон як його невід’ємну частину) спроможна зупинити Росію та покарати агресора за системні порушення міжнародного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байден приєднається до зустрічі лідерів східноєвропейських членів НАТО. Україна в центрі уваги. URL: <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/bajden-prijednajetsja-do-zustrichi-lideriv-skhidnojevropejskikh-chleniv-nato-ukrajina-v-tsentri-uvahi.html?fbclid=IwAR3zD19osuqPhZgcsugVOkIL0ab5XAA32suzNxnkoLkKWlgSwT1FMS9NiTU>

2. Війна, нав'язана Кремлем Україні - це вирішальне світоглядне зіткнення спадкоємців Київської Русі і Золотої Орди. URL: <http://patrioty.org.ua/other/viina-naviazana-kremlem-ukraini--tse-vyrishalne-svitohliadne-zitknennia-spadkoiemtsiv-kyivskoi-rusi-i-zolotoi-ordy--piontkovskyi-140104.html>
3. Гай-Нижник П. Росія проти України (1990-2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення. К.: «МП Леся». 2017. 332 с.
4. Горбулін В.П. Світова гібридна війна: український фронт, К.: НІСД. 2017. 496 с.
5. Задорожній О. Порухення агресивною війною Російської Федерації проти України основних принципів міжнародного права. Київ: К.І.С., 2015. 712 с.
6. Конституція Росийской Федерации / Офіційний сайт Конституції РФ. URL: <http://www.constitution.ru/>
7. Концепция внешней политики Российской Федерации (утверждена Президентом Российской Федерации В.В.Путиным 30 ноября 2016 г.) / Офіційний сайт МЗС РФ. URL: https://www.mid.ru/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICkV6BZ29/content/id/2542248
8. Магда Є. Гібридна агресія Росії. Уроки для Європи. К.: Каламар. 2017. 268 с.
9. Перепелиця Г. М. Україна - Росія: війна в умовах співіснування. К. Видавничий дім «Стилос». 2015.
10. Послание Президента Федеральному собранию / Офіційний сайт Президента РФ. 21 апреля 2021 года. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/65418>
11. Руценко І. П. Війна цивілізацій: анатомія російсько-українського конфлікту. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2020. С. 187.
12. Утверждена Стратегия национальной безопасности России / Офіційний сайт Президента РФ. URL: <http://kremlin.ru/acts/news/51129>
13. Declarația comună a șefilor de stat din Formatul București. URL: <https://www.euractiv.ro/extern/declaratia-comuna-a-sefilor-de-stat-din-formatul-bucuresti-b9-24133>
14. Defence Expenditure of NATO Countries (2012-2019). URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/asets/pdf/pdf_2019_03/190314-pr2018-34
15. Kuzio T. Putin's War Against Ukraine. Revolution, Nationalism, and Crime. Toronto, 2017.
16. Sobczyk A. Współpraca ośrodków prezydenckich państw wschodniej flanki NATO w toku przygotowań do szczytu Sojuszu w Warszawie, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2016, s. 55-57.
17. Ucraina spune "Pas!" unui parteneriat strategic cu România / Сайт Моніторингу оборони та Безпеки. URL: <https://monitorulapararii.ro/ucraina-spune-pas-unui-parteneriat-strategic-cu-romania-1-33327>

REFERENCES

1. *Bayden pryednuyet'sya do zustrichi lideriv skhidnoyevropeys'kykh chleniv NATO* [Biden will join the meeting of leaders of Eastern European NATO members]. *Ukrayina v tsestrakh uvahy* [Ukraine is in the spotlight]. Retrieved from <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/bajden-prijednajets-ja-do-zustrichi-lideriv-skhidnoyevropejskikh-chleniv-nato-ukrajina-v-tsentri-uvahi.html?fbclid=IwAR3zD19osuqPhZgcsugVOkIL0ab5XAA32suzNxnkoLkKWlGSwT1FMS9NiTU> [in Ukrainian].
2. *Viyina, pov'yazana Kremlem Ukrayiny - tse vyrishennya svitovoho zitknennya spadshchyny Kyivs'koyi Rusi ta Zolotoyi Ordy* [The war imposed by the Kremlin on Ukraine is a decisive ideological clash between the heirs of Kievan Rus and the Golden Horde]. Retrieved from <http://patrioty.org.ua/other/viina-naviazana-kremlem-ukraini--tse-vyrishalne-svitohliadne-zitknennia-spadkoiemtsiv-kyivskoi-rusi-i-zolotoi-ordi-piontkovskyy-140104.html> [in Ukrainian].

3. Hay-Nyzhnyk, P. (2017). *Rosiya proty Ukrayiny (1990-2016 rr.): Vid polityky shantazhu ta pry-musu do viyny na pohlynannya ta sprobuvannya znyzhennya* [Russia v. Ukraine (1990-2016): from a policy of blackmail and coercion to a war of absorption and attempts at destruction]. [in Ukrainian].
4. Horbulin, V.P. (2017) *Svitova hibrydna viyna: ukrayins'kyi front* [World hybrid war: the Ukrainian front]. [in Ukrainian].
5. Zadorozhniy, O. (2015) *Porushennya ahresyvnoyi viyny Rosiys'koyi Federatsiyi proty Ukrayiny osnovnykh pryntsyviv mizhnarodnoho prava* [Violation by the aggressive war of the Russian Federation against Ukraine of the basic principles of international law] [in Ukrainian].
6. *Konstytutsiya Rosiys'koyi Federatsiyi* [Constitution of the Russian Federation]. *Ofitsiyyny sayt Konstytutsiyi RF* [Official site of the Constitution]. Retrieved from <http://www.constitution.ru/> [in Russian].
7. *Kontseptsiya zovnishn'oyi polityky Rosiys'koyi Federatsiyi (zatverdzhena Prezydentom Rosiys'koyi Federatsiyi V. V. Putynym 30 lystopada 2016 r.)* [The concept of foreign policy of the Russian Federation (approved by the President of the Russian Federation Vladimir Putin on November 30, 2016)]. *Ofitsiyyny sayt MZS RF* [Official site of the Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation]. Retrieved from https://www.mid.ru/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICk6BZ29/content/id/2542248 [in Ukrainian].
8. Mahda, YE. (2017). *Hibrydna ahresiya Rosiyi. Uroky dlya Yevropy* [Hybrid aggression in Russia. Lessons for Europe] [in Ukrainian].
9. Perepelytsya, H. M. (2015). *Ukrayina - Rosiya: viyna v umovakh spivisnuvannya* [Ukraine - Russia: a war of coexistence]. [in Ukrainian].
10. *Poslannya Prezydenta Federal'nomu Sobrannyu* [Message of the President to the Federal Assembly]. *Ofitsiyyny sayt Prezydenta RF* [Official site of the President of the Russian Federation]. Retrieved from <http://kremlin.ru/events/president/news/65418> [in Russian].
11. Rushchenko, I. P. (2020) *Viyna tsyvilizatsiy: anatomiya rosiys'ko-ukrayins'koho konfliktu* [War of Civilizations: Anatomy of the Russian-Ukrainian Conflict] [in Ukrainian].
12. *Utverzhdena Stratehiya natsional'noyi bezpeky Rosiyi* [Approved National Security Strategy of Russia]. *Ofitsiyyny sayt Prezydenta RF* [Official site of the President of the Russian Federation]. Retrieved from <http://kremlin.ru/acts/news/51129> [in Russian].
13. Declarația comună a șefilor de stat din Formatul București. Retrieved from <https://www.euractiv.ro/extern/declaratia-comuna-a-sefilor-de-stat-din-formatul-bucuresti-b9-24133> [in Romanian].
14. Defence Expenditure of NATO Countries (2012-2019). Retrieved from https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2019_03/190314-pr2018-34 [in English].
15. Kuzio, T. (2017). Putin's War Against Ukraine. Revolution, Nationalism, and Crime [in English].
16. Sobczyk, A. (2016). Współpraca ośrodków prezydenckich państw wschodniej flanki NATO w toku przygotowań do szczytu Sojuszu w Warszawie, „Bezpieczeństwo Narodowe” [in Polish].
17. Ucraina spune ”Pas!” unui parteneriat strategic cu România. Retrieved from <https://monitorulapararii.ro/ucraina-spune-pas-unui-parteneriat-strategic-cu-romania-1-33327> [in Romanian].